

La memòria literària valenciana

Josep Antoni Fluixà

L'estiu passat -l'estiu és una època procliu a la lectura plaent i sense cap finalitat- vaig llegir l'última novel·la de Josep Franco, *Si tenim vida i salut*, obra amb la qual l'autor obtingué el premi València de Narrativa de la Institució Alfons el Magnànim / Centre Valencià d'Estudis i Investigació de la Diputació de València. Aparentment es tracta d'una novel·la publicada a la col·lecció "L'Eclèctica" d'Edicions Bromera. I dic "aparentment" perquè, a pesar d'estar protagonitzada per un personatge fictici anomenat Pere Claver –nom que, si no recorde malament, ja ha utilitzat Josep Franco, en altres narracions–, qualsevol lector o lectora coneixedor de l'obra i de la biografia del novel·lista identifica quasi immediatament com a una única persona el personatge i l'escriptor. Per tant, ens trobem, en realitat, davant d'unes memòries o falses memòries, tal com Llorenç Villalonga anomenà les seues amb el títol de *Falses memòries de Salvador Orlan*.

L'obra de Franco s'inicia amb una frase reveladora i, alhora, característica de les narracions literàries de gènere autobiogràfic: "L'òvul de Marieta la Pantalонера va ser fecundat per l'espermatozou més veloç de Pep l'Obrer la nit de Sant Joan de l'any 1954". Frase que li permet a l'autor començar la narració amb la presentació i la història dels progenitors del protagonista principal. Com molt ben diu Josep Maria de Sagarra a l'inici de les seues *Memòries*: "És natural, en els llibres de records, dedicar un espai més o menys considerable als propis ascendents i caçar les dates de més gruix sobre una pretèrita realitat, de la qual l'autor és conseqüència legítima". D'aquesta manera coneixem l'entorn familiar i social en què es desenvolupa la vida de l'infant protagonista dels records de l'escriptor. Com que Josep Franco és un dels nostres narradors més excel·lents sap descriure'ns amb tot detall una època marcada per una postguerra i un règim dictatorial amb una economia majoritàriament pobre.

La visió de l'autor no és en cap moment enyoradissa, sinó més bé crítica i irònica. L'humor és present en molts dels passatges de l'obra i el protagonista tracta de superar

tossudament tots els entrebancs que la vida no para d'oferir-li. I així, de la infantesa passem a l'adolescència, o més bé, a la joventut del protagonista i, arribem, fins i tot, a l'etapa adulta, en la qual, un Pere Claver, que ha aconseguit ser mestre i escriptor, ens narra alguns dels fragments més divertits i anecdòtics de l'obra. És en aquesta última part de la narració on, sobretot, la identificació del personatge amb l'escriptor es fa més òbvia. Josep Franco ens conta algunes xafarderies relacionades amb el món educatiu i cultural valencià, amb ironia i, fins i tot, amb un punt de mala llet. I no importa en absolut que alguns records narrats no s'adeqüen del tot a la cronologia exacta dels successos que només detectaran els qui han viscut amb ell una mateixa experiència, perquè la narració resulta en tot moment versemblant i ens atrau, sobretot, per l'estil àgil de l'autor i per la bellesa en la construcció de cada una de les frases.

La lectura del llibre de Franco, inevitablement, em va fer reflexionar sobre l'existència o no d'una memòria literària valenciana. Des de sempre, m'han agradat els llibres de memòria dels escriptors, en els quals ens narren els fets viscuts durant la infantesa i els passos donats fins a convertir-se en lletraferits: les seues vivències, les seues lectures, les seues influències educatives, les primeres coneixences amb altres escriptors, el procés de creació dels seus textos literaris, etc. Es tracta d'un gènere amb molts seguidors en la literatura d'altres llengües del nostre entorn occidental. Per exemple, citant de memòria i a l'atzar, en alemany Günter Grass va fer algunes confessions sobre la seua relació amb les joventuts hitlerianes en el seu llibre *Tot pelant la ceba* i Elias Canetti ens regalà una meravellosa i excel·lent trilogia memorialística amb *La llengua absoluta*, *La torxa a l'orella* i *El joc d'ulls*. Del premi Nobel xec Jaroslav Seifert podem llegir un llibre imprescindible: *Tota la bellesa del món*. Obres també de memòries són *Amor i exili* d'Isaac Bashevis Singer i *Istanbul* d'Orhan Pamuk.

I del món de la literatura en espanyol em venen al cap de seguida obres com les dels premis Nobel Pablo Neruda, amb els llibres *Confieso que he vivido* i *Para nacer he nacido*, i Gabriel García Márquez amb les seues memòries titulades *Vivir para contarla*. Obres a les quals hem d'afegir, sens dubte, les extenses memòries literàries de Pío Baroja publicades en diversos volums i que el autor basc agrupà sota el títol de *Desde la última vuelta del camino*, dignes de ser llegides, com ho és també la coneguda obra en prosa del poeta Rafael Alberti titulada *La arboleda perdida*. I no menys interessant i

digna d'un autèntic rescat es l'obra *Memoria de la melancolia* de María Teresa León. I, fins i tot, més a prop nostre, hi trobem l'obra en castellà de Juan Gil-Albert, l'autor valencià d'Alcoi la prosa del qual s'identifica molt amb aquest gènere literari i del qual podem citar obres d'una gran qualitat com *Cronica general*, *Memorabilia*, *Drama patrio* o *Los días estan contados*, entre altres.

En la nostra literatura, l'escripta en català, trobem també alguns exemples excel·lents i, fins i tot, canònics. *El llibre des fets*, la crònica del rei Jaume I, no deixa de ser un llibre de memòries. Però, sense anar-se'n tan lluny en el temps, a més de l'obra de Josep Pla, en gran part fruit de la memòria, hi trobem, entre els autors clàssics del segle XX, les *Memòries* de Josep Maria de Sagarra i l'extraordinari i bellíssim llibre de Gaziell titulat *Tots els camins duen a Roma*, la lectura del qual recomane molt entusiastament. I molt més recents en el temps, per destacar la vigència del gènere, no puc oblidar-me de l'èxit aconseguit per Rafael Nadal amb la seua trilogia *Quan érem feliços* (2012), *Quan en dèiem xampany* (2013) i *Quan s'esborren les paraules* (2021), com tampoc dels llibres magnífics del mallorquí Gabriel Janer Manila: *Ha nevat sobre Yesterday* (2016), *Amor, no estàs fatigat* (2019) i *Lungomare* (2021).

Finalment, pel que respecta a la memòria literària valenciana, objectiu final d'aquest text, motivat per la lectura de l'obra *Si tenim vida i salut* de Josep Franco, començaré per dir que, com ha succeït en la resta dels gèneres literaris, principalment narratius, a penes trobem cap obra de memòries escrita per valencians en la nostra llengua fins als últims anys del segle XX. La nostra aportació a la literatura de memòries literària en català és molt recent, la qual cosa demostra una vegada més el miracle creatiu de la literatura escrita en la nostra llengua per valencianes i valencians. Potser, en aquest aspecte, el primer autor del qual hauríem de parlar és Manel Joan i Arinyó. Aquest escriptor de Cullera és autor d'una prolífica i variada obra literària tant en vers com en prosa, amb obres de gènere policíac i també eròtic, amb llibres per a joves i infants, i autor d'una primera trilogia primerenca escrita quan encara era relativament jove i en la qual relata bàsicament l'època de la infantesa de l'autor. Em referisc als llibres *Les nits perfumades* (1989), *Com la flor blanca* (1991) i *Na desconeguda* (1994). Són obres que no tenen una visió melancòlica del temps passat, sinó més bé una visió irònica i, fins i tot, sarcàstica d'alguns fets, encara que no hi descarta sovint un tractament poètic.

Probablement, en aquest gènere Arinyó ha escrit alguns dels seus millors llibres, obres com *Fem un trio* (2009), que l'autor subtitula *El fascinant món de la ploma, L'atzucac del perdedor* (2010) i últimament *Amb mal peu* (2023). En aquestes obres la infantesa està sempre present, sobretot en l'última, que protagonitza un personatge de ficció, com en la novel·la de Josep Franco, però que el lector identifica des de primera hora amb l'autor. Però, a més, en aquestes últimes obres, principalment, en la primera, hi ha també molts records relacionats amb el món social de la literatura, on no és estrany trobar-nos amb algun editor o escriptor conegut protagonitzant alguna anècdota.

Un segon autor que no podem obviar és Frederic Martí Guillamon, mític propietari de la llibreria Ausiàs March de València, autor de dues obres magnífiques que mereixen, per la seua qualitat, figurar en el rànquing dels millors llibres de memòries escrits en la nostra llengua. Ens referim als títols *El carrer de Rubiols* (1997) i *La ciutat trista* (2003). Tant en un llibre com en l'altre, es descriu minuciosament l'ambient de misèria i de pobresa cultural de la ciutat de València dels anys de la postguerra a través dels ulls d'un infant i d'un jove, respectivament. Per desgràcia, em sembla que les dues obres estan hui oblidades. Per contra i per sort, els dos autors dels quals vaig a parlar a continuació són dos escriptors dels més reconeguts, i amb raó, del panorama literari valencià, guardonats els dos amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. Estic al·ludint als noms de Josep Piera i Joan Francesc Mira. Als dos els devem la millor memòria literària valenciana de l'actualitat.

El primer es donà a conèixer com a poeta i destacat escriptor de la generació dels setanta. Començà a alternar la poesia amb la prosa dietarista que es transformà prompte en descripcions de viatge amb obres com *Estiu grec* (1985), *Un bellíssim cadàver barroc* (1987), *Ací s'acaba tot* (1993), *Seducions de Marràqueix* (1996) i *A Jerusalem* (2005), però amb *El temps feliç* (2001) l'anomenada "literatura del jo" es converteix ja en literatura de la memòria i que culmina amb *Putxa postguerra* (2007), llibre en el qual Josep Piera ens presenta un retrat realista de la seua infantesa, però amb un estil poètic i una visió d'enyorança pel pas d'un temps que és recordat agradablement. Posteriorment, Piera ha continuat amb les seues memòries amb dos llibres essencials: *Els fantàstics setanta, 1969-1974* (2020) i *Canvi de rumb. Els fantàstics setanta, 1975-1979* (2023). Són llibres que relaten fets i anècdotes de la trajectòria professional i

literària inicial de l'autor i que, alhora, donen una visió d'una època transcendental en la recuperació de la cultura valenciana: la de la transició del règim de Franco a la democràcia.

El segon, Joan Francesc Mira, consolidat narrador i assagista, ens va sorprendre l'any 2013 amb la publicació d'un llibre excel·lent, *El tramvia groc*, una obra amb la qual evoca la seua infantesa en un barri perifèric de València, fent-ne una descripció, alhora, de la ciutat en un temps on la vida en l'horta té una forta presència i es viuen relacions intenses entre els veïns i els familiars. En definitiva, un llibre de lectura imprescindible amb un prosa bella i àgil que atrapa el lector. Una prosa que Mira usa de nou en 2020 quan publica el segon lliurament de les seues memòries titulat *Tots els camins*, en referència i en un clar homenatge a l'obra de Gaziol. Hi assistim, principalment, al relat dels anys d'aprenentatge del jove Mira, a les seues inclinacions religioses, els seus estudis al monestir d'Iratxe i la seua presència a la universitat Gregoriana de Roma, com també a la seua crisi de fe i la descoberta d'un món en el qual convé prendre una ferma conscienciació social.

Les dues obres de Mira esdevenen, sens dubte, en un clar referent canònic de l'actual memòria literària valenciana, com ho és també el llibre *Els racons de la memòria* (2009) d'Isabel-Clara Simó, exemple de relat de la formació intel·lectual d'una escriptora amb la descripció de les successives etapes viscudes i d'aquelles persones i lectures que han influït en la seua obra. Afortunadament, els autors relacionats fins ara no són els únics que han conreat l'escriptura dels records. Rosa Serrano, l'editora de Tàndem Edicions ens ha proporcionat unes memòries, *Les petjades del temps* (2019) molt interessants. El filòsof Tobies Grimaltos ha volgut deixar testimoni antropològic d'una època històrica amb els seus records de xiquet al seu poble, Castelló de la Ribera, amb llibre *El solatge del temps* (2011), de molt agradable i recomanable lectura. De la seua infantesa ens parla també el poeta Antoni Prats a l'obra *Obrint els ulls* (2023). Manel Alonso, amb retalls de la seua biografia, ens ofereix trenta relats de ficció que retraten personatges d'un temps passat al llibre *El somriure de la pena* (2011) i Juli Capilla, a mitjan camí entre el llibre de memòries i el dietari, ens ha donat un llibre, *La terra i la paraula* (2024) d'excel·lent qualitat que té un poble de muntanya i de secà, Pedralba,

com a protagonista, perquè d'aquest poble naixen les descripcions i les reflexions de l'autor.

Totes aquestes obres, a les quals, potser, podríem afegir l'obra de Vicent Esteve MontalvÀ, *El temps guanyat. Memòries d'un mestre valencià* (2018) i d'Antoni Royo, *Pel meu país* (2020), amb un contingut més polític, a més d'altres obres que, segurament, he oblidat de citar, són testimoni de la presència d'una memòria literària valenciana entre els nostres escriptors més actuals. No obstant això, és evident que encara queden per escriure molts records que explicarien de primera mà quines són les trajectòries professionals de les nostres escriptores i escriptors, les influències personals, les lectures i les interrelacions socials i culturals existents entre els lletraferits del nostre territori lingüístic i de fora que documentarien i rescatarien de l'oblit una gran quantitat d'elements i fets imprescindibles per conèixer millor l'evolució de la nostra literatura. Potser, si comencem per llegir aquest tipus d'obres i, sobretot, si es venen, començarem a veure'n més publicades. Eixirem tots guanyant culturalment.